CZU: 811.135
ORCID: 0000-0002-4000-4722
DOI: 10.5281/zenodo.3780031

Tatiana SÂMBOTEANU
Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
(Chișinău)

MIJLOACE DE EXPRIMARE A ACTELOR DE VORBIRE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Means of expressing acts of speech in Romanian

Abstract: The article aims to describe the means used in Romanian to mark the illocutionary force of utterances. After examining the concepts of speech act and illocutionary force and after presenting the main classes of speech acts, the most important marks of the illocutionary force of utterances are inventoried and analyzed, which are morphosyntactic (specialized syntactic structures) and lexical (performative verbs).

Keywords: speech act, illocutionary force, propositional content, illocutionary force mark.

Rezumat: Articolul are ca scop descrierea mijloacelor folosite în limba română pentru marcarea forţei ilocuţionare a enunţurilor. După examinarea conceptelor act de vorbire şi forţă ilocuţionară şi după prezentarea principalelor clase de acte de vorbire, sunt inventariate şi analizate cele mai importante mărci ale forţei ilocuţionare a enunţurilor, care sunt de natură morfosintactică (structurile sintactice specializate) şi de natură lexicală (verbele performative).

***Cuvinte-cheie*:** act de vorbire, forţă ilocuţionară, conţinut propoziţional, marcă a forţei ilocuţionare.

Actul de vorbire: definiţie şi trăsături distinctive. Actul de vorbire este definit de fondatorul teoriei actelor de vorbire J. Austin drept ceea ce face vorbitorul atunci când spune ceva. Actul de vorbire reprezintă astfel „unitatea comunicativă minimală” produsă prin utilizarea limbii în situaţii de comunicare concrete, urmărindu-se realizarea unei intenţii comunicative (GALR, II, p. 798).

În teoria elaborată de J. Austin actele de vorbire, reprezentând nişte entităţi care au un caracter complex, sunt marcate printr-o triplă dimensiune: locuţionară, ilocuţionară şi perlocuţionară. Prin dimensiunea locuţionară se înţelege actul de a spune ceva; ţine de modalitatea de construire a frazelor conform regulilor gramaticale. Dimensiunea ilocuţionară este actul efectuat atunci când vorbitorul spune ceva, având drept rezultat asocierea de către vorbitor a conţinutului propoziţional al enunţului cu o anumită intenţie (*forţă ilocuţionară*). Dimensiunea perlocuţionară coincide cu efectele produse de actul ilocuţionar şi reprezintă înfăptuirea propriu-zisă (eficientă sau nu) a intenţiei comunicative urmărite de locutor (Austin, p. 95 – 101). Constituirea acestei structuri a actului de

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

vorbire este pusă în legătură directă cu actul concret al comunicării, fiind descris, în Gramatica Academiei (2005), în felul următor: într-o situaţie comunicativă dată, un vorbitor produce o secvenţă lingvistică (componenta locuţionară a actului de vorbire) cu o anumită intenţie (componenta ilocuţionară), urmărind producerea unor efecte asupra interlocutorului (componenta perlocuţionară) (GALR, II, p. 798).

Aceste trei dimensiuni ale actului de vorbire asigură stabilirea raportului pe care cuvintele/ rostirea/ enunţul îl pot avea cu realitatea, determinând, în acelaşi timp, schimbări / efecte pe care le poate produce. De exemplu, în enunţul *Ce-ai făcut azi dimineaţă*?, actul locuţionar se realizează în măsura în care sunt combinate sunetele şi cuvintele folosite pentru exprimarea unui anumit conţinut propoziţional. Actul ilocuţionar se realizează în măsura în care această înlănţuire de cuvinte are ca scop obţinerea de informaţii de la destinatar, iar actul perlocuţionar se realizează în măsura în care acest enunţ urmăreşte anumite scopuri, cum ar fi cele de a-l determina pe interlocutor să comunice o informaţie, de a-l certa, de a-l pune într-o situaţie nu tocmai plăcută etc.

Reluată de nenumărate ori şi interpretată în moduri diferite, triada propusă de J. Austin devine, după unii cercetători, vulnerabilă, mai ales atunci când se urmăreşte delimitarea dimensiunii ilocuţionare de cea perlocuţionară. Aceasta de la urmă este, adesea, considerată ca fiind de natură extralingvistică şi deci lăsată în afara descrierilor operate în studiile de lingvistică.

În planul analizei lingvistice, actul de vorbire reprezintă un instrument eficient de analiză funcţională a limbii în procesul de comunicare. Dintre multiplele aspecte pe care le implică actele de vorbire, vom încerca, în cele ce urmează, să examinăm modalitatea de actualizare a acestor unităţi în comunicare, concentrându-ne atenţia asupra mijloacelor folosite în limba română pentru marcarea forţei ilocuţionare.

Distincţia conţinut propoziţional/ forţă ilocuţionară. După cum observă J. Austin, limbajul serveşte nu doar pentru descrierea realităţii, ci şi pentru realizarea unor acţiuni. Aceasta înseamnă că atunci când comunică locutorii nu doar fac schimb de informaţii, ei urmăresc, de asemenea, realizarea anumitor scopuri comunicative. În aceste condiţii, actul de vorbire este descris drept un act în cadrul căruia o forţă ilocuţionară (ceea ce se urmăreşte prin producerea actului de vorbire) este aplicată unui conţinut propoziţional (ceea ce se comunică în legătură cu situaţia descrisă în enunţ) (Kerbrat-Orecchioni, p. 16,17).

Această structură a actelor de vorbire se reflectă în structura semantică a enunţurilor, utilizate, de cele mai multe ori, în calitate demijloc de realizare a actelor de vorbire. În conformitate cu aceasta, structura enunţului este văzută ca fiindalcătuită din următoarele două componente, care diferă în funcţie de rolul pe care îl pot avea în actul de comunicare, şi anume:

a) o componentă descriptivă, care serveşte la descrierea unei stări de lucruri din realitate şi

b) o componentă performativă, care are rolul de a exprima scopul cu care este realizat actul de vorbire.

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

Pentru notarea structurii semantice a enunţului J. Searle foloseşte formula *F* (*p*); unde *F* marchează forţa ilocuţionară, adică modul în care este „luată" propoziţia; *p* desemnează conţinutul propoziţional, adică acţiunea sau starea lucrurilor asertată în actul de vorbire cu o anumită forţă (Searle, p. 8). Pentru ilustrare vom analiza următoarele două enunţuri: *Îţi promit să te ajut* şi *Îţi mulţumesc pentru că m-ai ajutat.*După cum observăm, ambele enunţuri vizează aceeaşi stare de lucruri din realitate, deci au acelaşi conţinut propoziţional: este vorba de ajutorul pe care o persoană îl acordă unei alte persoane. Ele diferă însă în ce priveşte forţa ilocuţionară care le caracterizează: promisiunea în cazul primului enunţ şi mulţumirea în cazul celuilalt.

Clasificarea actelor de vorbire. Forţa ilocuţionară este un aspect important al sensului unui enunţ produs şi utilizat într-o situaţie concretă de comunicare. Această componentă ilocuţionară a actului de vorbire are un rol primordial atunci când este vorba de clasificarea actelor de vorbire. După cum bine se ştie, cele mai multe clasificări ale actelor de vorbire sunt bazate pe criteriul forţei ilocuţionare. Având în vedere faptul că structurile şi unităţile care funcţionează ca indicatori ai forţei ilocuţionare sunt organizate, în sistemul unei limbi, în conformitate cu anumite tipuri de acte de vorbire, vom prezenta în continuare foarte succint modalitatea de clasificare a acestor entităţi.

În literatura de specialitate există un număr mare de clasificări ale actelor de vorbire. Dintre acestea, cele mai cunoscute sunt clasificările propuse de fondatorii teoriei actelor de vorbire, J. Austin şi J. Searle.

Demonstrând că enunţarea oricărei propoziţii în comunicare presupune realizarea unui act ilocuţionar ce poate avea valori diferite în funcţie de intenţia / scopul emiţătorului, J. Austin elaborează o clasificare fondată în principal pe valoarea ilocuţionară a enunţurilor, care se aplică peste diverse conţinuturi şi care poate fi actualizată cu ajutorul verbelor performative. Clasificarea propusă de Austin cuprinde următoarele cinci clase de acte de vorbire:

a) verdictivele; sunt actele folosite pentru „exprimarea unei judecăţi, oficiale sau nu, bazate pe probe ori motive referitoare la valori sau fapte" (Austin, p. 141): *a achita, a condamna, a decreta, a considera, a crede, a evalua, a aprecia, a descrie*;

b) exercitivele (decizionalele); sunt utilizate pentru „exprimarea unei decizii în favoarea sau împotriva unei acţiuni" (Austin, p. 143): *a ordona, a cere, a comanda, a implora, a sfătui, a numi în funcţie, a destitui, a abroga, a se opune*;

c) promisivele (comisivele); servesc pentru „angajarea vorbitorului la anumite acţiuni" (Austin, p. 144): *a promite, a se angaja, a garanta, a consimţi, a accepta, a se obliga*;

d) comportativele (behabitativele); sunt actele care „presupun reacţii la comportamentul şi destinul altor persoane, atitudini şi exprimări de atitudini faţă de purtarea anterioară sau iminentă a unei alte persoane" (Austin, p. 146): *a mulţumi, a felicita, a compătimi, a critica, a-şi cere scuze, a se plânge, a deplânge, a blestema, a binecuvânta*;

e) expozitivele; „sunt folosite pentru a expune un punct de vedere, a conduce un argument şi a clarifica întrebări şi referinţe" (Austin, p. 146): *a afirma, a nega, a postula, a remarca, a obiecta, a informa, a explica*.

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

Considerată drept o clasificare generală preliminară, experimentală chiar, această clasificare a lui J. Austin este vulnerabilă din punct de vedere al clarităţii de delimitare a claselor de acte de vorbire, constatându-se numeroase suprapuneri între ele. La acest capitol, J. Searle observă că este vorba mai mult de o clasificare a verbelor performative în engleză decât de o clasificare a enunţurilor performative, şi propune o clasificare îmbunătăţită în funcţie de forţa ilocuţionară care se asociază unui conţinut propoziţional, adică în funcţie de scopul comunicativ urmărit de locutor în situaţia dată de comunicare. Clasele de acte de vorbire delimitate de J. Searle sunt următoarele:

a) reprezentativele (asertivele); exprimă angajarea emiţătorului faţă de adevărul aserţiunii: *afirmaţia, sugestia, presupunerea, deducţia, plângerea*;

b) directivele; exprimă încercarea emiţătorului de a determina pe receptor să facă o anumită acţiune: *cererea, ordinul, porunca, rugămintea, întrebarea*;

c) promisivele (comisivele); exprimă angajarea emiţătorului de a efectua o anumită acţiune: *promisiunea, jurământul, angajamentul, pariul*;

d) expresivele; exprimă o anumită stare psihologică sau atitudine, determinată de o proprietate/ calitate sau o acţiune a emiţătorului sau a receptorului: *mulţumirea, felicitarea, scuza, plângerea,condoleanţele*;

e) declarativele; realizează o anumită stare de fapt, realizarea acestui tip de act reclamă un anumit cadru instituţional: *„a boteza”, „a declara căsătoriţi”, „a concedia”, „a aresta”,„a condamna la moarte”, „a declara şedinţa închisă/ deschisă”, „a declara război”*etc.

Pe parcursul timpului au fost elaborate numeroase alte clasificări ale actelor de vorbire, acestea fiind realizate în funcţie de diverse criterii. În articolul de faţă vom porni de la clasificarea actelor de vorbire prezentată în studiul *Aspecte ale clasificării actelor de vorbire în limba română* de A. Pătrunjel (Pătrunjel, p. 27-29). Autoarea distinge următoarele patru clase de acte de vorbire:

1. actele de vorbire de tip informaţional. Sunt actele legate de schimbul de informaţie în procesul de comunicare. Ele sunt folosite de vorbitori cu scopul de a transmite sau de a solicita informaţii. Din această clasă fac parte: aserţiunea (*Azi am fost la şcoală.*) şi întrebarea (*Unde ai fost azi?*);

2. actele de vorbire de tip acţional. Sunt cele care determină realizarea unei acţiuni de către participanţii la actul de comunicare: cererea, promisiunea, propunerea etc. Astfel, cu ajutorul lor vorbitorul îl poate obliga pe interlocutor să realizeze o acţiune (*Lucrează!*), îi poate promite interlocutorului că el însuşi va realiza o acţiune (*Îţi promit să mă întorc repede*.), îi poate propune interlocutorului să realizeze împreună o acţiune (*Îţi propun să-l căutăm împreună*.) etc.

3. actele de vorbire de tip expresiv. Ele sunt legate de exprimarea relaţiilor interpersonale (intelectuale, emoţionale şi morale). Din această categorie fac parte următoarele subtipuri de acte de vorbire: salutul, mulţumirea, scuza, complimentul, lauda, felicitarea, regretul, mustrarea, reproşul, acuzaţia, insulta, blestemul etc.

4. actele de vorbire de tip declarativ. Cu ajutorul lor vorbitorul poate institui o nouă stare de lucruri formulând un enunţ într-un anumit cadru instituţional. De exemplu, *Prin puterea mea te declar rege*. *Am decis să demisionez din postul de prim-ministru*.

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

De observat că între aceste clase de acte vorbire, pe de o parte, şi structurile sau unităţile lexicale care funcţionează în limba română ca indicatori ai forţei ilocuţionare, pe de alta, se poate stabili un anumit paralelism.

Mărcile forţei ilocuţionare. După cum demonstrează cercetările din domeniul pragmaticii, enunţurile prezintă în structura lor nu doar mijloace de limbă care descriu situaţia din realitate desemnată, ci şi diverse mărci ale activităţii de enunţare. Este evident că distincţia forţă ilocuţionară – conţinut propoziţional din planul conţinutului are corespondenţă şi în planul expresiei. În această ordine de idei, J. Searle propune să distingem două elemente ale structurii sintactice a enunţului: marca de conţinut propoziţional şi marca de forţă ilocuţionară, prima indică propoziţia exprimată, adică are rolul de a descrie o stare de lucruri din realitate, iar cea de a doua exprimă actul ilocuţionar îndeplinit (DEP, p. 56).

A studia mijloacele de exprimare a actelor de vorbire înseamnă a examina corelaţia dintre forţa ilocuţionară specifică actelor de vorbire şi structura morfosintactică a enunţurilor. În lucrările care abordează această problemă, se menţionează că în calitate de mărci de bază ale forţei ilocuţionare a enunţurilor sunt folosite următoarele două tipuri de mijloace:

a) structurile sintactice specializate şi

b) verbele performative (Ionescu Ruxăndoiu, p. 24, 25).

Trebuie precizat, astfel, că primele sunt mijloace de natură morfosintactică, iar cele de la urmă, reprezintă nişte mijloace de natură lexico-semantică. După cât se pare, aceste mijloace sunt utilizate în majoritatea limbilor cunoscute. În această privinţă U. Eco menţionează: „Multe tipuri de acte de limbaj ar putea fi explicate atât de sintactică, cât şi de semantică (deoarece, de exemplu, ordinele pot lua forme imperative recognoscibile sintactic, iar în reprezentarea semnificatului verbului *a promite* ar trebui să existe ceva care să-i caracterizeze natura performativă) (Eco, p. 297).

Limba română, ca şi oricare altă limbă, dispune de mijloace specializate pentru exprimarea scopului comunicativ (forţei ilocuţionare) al enunţului. Astfel, în română sunt exprimate cu ajutorul structurilor sintactice specializate următoarele tipuri de forţe ilocuţionare:

a) scopul ilocuţionar *asertiv*, sau aserţiunea; este exprimat cu ajutorul propoziţiilor enunţiative: *Furtuna nu a ţinut mult*.

b) scopul ilocuţionar *interogativ*, sau întrebarea; este exprimată prin propoziţii interogative: *Cine este el?*

c) scopul ilocuţionar *directiv*, sau cererea; este realizat prin propoziţii imperative: *Deschide geamurile.*

După cum observăm, forţele ilocuţionare care dispun de structuri sintactice specializate pentru marcarea lor se caracterizează prin cea mai mare frecvenţă în comunicare. În ce priveşte natura lor pragmatică, constatăm că două dintre aceste acte de vorbire sunt de tip informaţional (aserţiunea şi întrebarea), iar unul este de tip acţional (cererea). Despre celelalte tipuri de acte de vorbire în *Gramatica Academiei* (2005) se menţionează că „nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunţiativă, dar nu numai” (GALR, II, p. 25).

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

Examinând specificul construcţiilor sintactice utilizate cu rol de marcă a forţei ilocuţionare, menţionăm că sunt vizate anumite particularităţi structurale ale enunţurilor prin intermediul cărora se realizează aceste acte de vorbire.

În primul rând, construcţiile sintactice specializate pentru actualizarea forţei ilocuţionare a enunţului se pot caracteriza printr-o anumită ordine a cuvintelor. De exemplu, unele enunţuri interogative facultativ pot prezenta inversiunea subiect – predicat. Să se compare *Mama vine.* şi *Vine mama?*

Totodată, trebuie menţionat faptul că, în cazul marcării forţei ilocuţionare a enunţului, structurile sintactice sunt asociate, de regulă, cu un anumit contur intonaţional. După cum se arată în Gramatica Academiei, enunţurile asertive se caracterizează în general printr-un contur intonaţional descendent (GALR, II, p. 907). Tot o intonaţie descendentă au şi enunţurile imperative (GALR, II, p. 920). La rândul lor, enunţurile interogative se rostesc fie cu o intonaţie descendentă (interogativele parţiale: *Unde ai fost?*), fie cu un contur intonaţional ascendent (interogativele totale, care nu conţin cuvinte interogative: *Ai fost la şcoală?*). Mai adăugăm că o trăsătură distinctivă a enunţurilor interogative o reprezintă evidenţierea emfatică a cuvântului în legătură cu care este formulată întrebarea. În interogativele parţiale sunt totdeauna rostite cu emfază cuvintele interogative: ***Cine** a venit? **Cum** aţi călătorit?* În interogativele totale poate fi evidenţiat prin emfază oricare dintre părţile de propoziţie: ***Ieri** ai fost la teatru? Ieri **ai fost** la teatru? Ieri ai fost **la teatru**?*.

În al doilea rând, construcţiile folosite pentru marcarea forţei ilocuţionare se pot diferenţia uneorişi prin prezenţa unor elemente specifice, care pot avea caracter obligatoriu, fiind însă de cele mai multe ori facultative. Tipul de act performat poate fi marcat în structura morfosintactică a enunţurilor prin modurile verbale. De exemplu, enunţurile imperative prototipice reprezintă nişte structuri având verbul predicat la modul imperativ (*Vino acasă!*). Ca marcă a forţei ilocuţionare funcţionează de asemenea cuvintele interogative. Astfel, pronumele / adjectivele pronominale sau adverbele interogative se folosesc în structura interogativelor parţiale: *Cine a plecat? Unde a plecat? Când va veni?* Un alt element care poate fi utilizat facultativ în structura enunţurilor interogative sunt adverbele interogative de incertitudine *oare* şi *au* (*Oare ce-o fi făcând el acum?*).

Specificul verbelor performative în calitatea lor de mărci ale forţei ilocuţionare constă în faptul că ele sunt folosite cu acest rol doar când apar la persoana I, singular, timpul prezent, modul indicativ, diateza activă: *promit, rog, mulţumesc, felicit, scuz, condamn, declar, arestez* etc. Doar în acest caz verbele în cauză alcătuiesc enunţuri cu ajutorul cărora vorbitorul nu vorbeşte despre ceva, ci chiar face ceva. Să se compare: *Îţi promit să fac tot ce pot ca să te ajut*. şi *Mi-a promis să mă ajute.*

Spre deosebire de structurile sintactice folosite ca mărci ale forţei ilocuţionare, verbele performative sunt într-o măsură mult mai mare specializate pentru acest rol, ceea ce se explică prin faptul că verbele cu uz performativ exprimă forţa ilocuţionară a enunţului prin însăşi conţinutul lor semantic.Uneori, se consideră căverbele performative reprezintă „forma tipică de expresie a forţei ilocuţionare a unui enunţ” (DSL, p. 382).

BDD-A31209 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)

Datorită acestei legături strânse dintre semantica verbelor performative şi forţa ilocuţionară caracteristică diferitor tipuri de acte de vorbire uneori lista actelor de vorbire dintr-o limbă este stabilită pe baza verbelor performative existente în aceasta, iar clasificarea acestor unităţi comunicative minimale se confundă cu clasificarea verbelor în cauză.

Concluzii. În cele de mai sus am prezentat câteva aspecte generale referitoare la modalităţile de realizare a intenţiilor comunicative în limba română. S-a observat că în ciuda unor diferenţe de ordin gramatical, sunt grupate în aceeaşi categorie pe baza unei funcţii similare, cea de mijloc folosit pentru codificarea scopului urmărit de locutor în situaţia dată de comunicare, mijloace de natură diferită: morfosintactică şi lexico-semantică. Am încercat să demonstrăm că între diversele mijloace de care dispune româna, şi anume structurile sintactice specializate pentru exprimarea scopului comunicativ şi verbele performative, pe de o parte, şi scopul ilocuţionar al enunţurilor, pe de alta, există anumite corelaţii. Din observaţiile precedente credem că rezultă necesitatea de a studia în detaliu aceste mijloace. Inventarierea şi descrierea principalelor mărci ale forţei ilocuţionare a enunţurilor este importantă în primul rând pentru înţelegerea modului de funcţionare a actelor de vorbire în actul concret de comunicare. Totodată, constituirea unui registru de mijloace de realizare directă a fiecărei intenţii comunicative ar putea servi drept bază pentru analiza modalităţilor de realizare indirectă a actelor de vorbire în discurs.

Referinţe bibliografice

1. AUSTIN, John L., *Cum să faci lucruri cu vorbe*. Piteşti: Paralela 45, 2003.

2. ECO, Umberto. *Limitele interpretării, Traducere de Ştefania Mincu şi Daniela Bucşă. Constanţa*. Editura Pontica, 1996.

3. DEP = MOESCHLER, Jacques. REBOUL, Anne. *Dicţionar enciclopedic de pragmatică*. Cluj-Napoca: Echinox, 1996.

4. DSL = BIDU-VRĂNCEANU, Angela. ş. a. *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*. Bucureşti: Nemira, 2001.

5. GALR, II = *Gramatica limbii române. Vol. II: Enunţul*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2005.

6. IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana. *Limbaj şi comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*. Bucureşti: Editura All Educational, 2003.

7. KERBRAT-ORECCHIONI, Catherine. *Les actes de langage dans le discours, Théorie et fonctionnement.* Paris: Armand Colin, 2014.

8. PĂTRUNJEL, Alina. Aspecte privind clasificarea actelor de vorbire în limba română. În: *Buletin de Lingvistică*, 2014-2015, nr. 15-16, p. 24 – 29.

9. SEARLE, John R., *Sens et expression: Etudes de théorie des actes de langage*. Paris: Minuit, 1982.

BDD-A31209 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:08:26 UTC)